

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

واحد بین الملل

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته‌ی زبان‌شناسی همگانی

**بررسی و ارزیابی فعالیتهای واژه‌گزینی فرهنگستان
سوم زبان و ادب فارسی از نظر بخشی از دانشگاهیان
دانشگاه شیراز**

به کوشش:

شیرین درخشان

استاد راهنما:

دکتر جلال رحیمیان

شهریور 1392

به نام خدا

اظہارنامہ

اینجانب شیرین درخشان دانشجوی رشته‌ی زبان‌شناسی همگانی مقطع کارشناسی ارشد واحد بین‌الملل شیراز اظهار می‌کنم که این پایان‌نامه حاصل پژوهش خودم بوده و در جاهایی که از منابع دیگران استفاده کرده‌ام نشانی دقیق و مشخصات کامل آن را نوشته‌ام. همچنین اظهار می‌کنم که تحقیق و موضوع پایان‌نامه‌ام تکراری نیست و تعهد می‌نمایم که بدون مجوز دانشگاه دستاوردهای آن را منتشر ننموده و یا در اختیار غیر قرار ندهم. کلیه حقوق این اثر مطابق با آیین‌نامه مالکیت فکری و معنوی متعلق به دانشگاه شیراز است.

نام و نام خانوادگی: شیرین درخشان

تاریخ و امضاء: 92/6/27

به نام خدا

بررسی و ارزیابی فعالیتهای واژه‌گزینی فرهنگستان سوم زبان و ادب فارسی از نظر
بخشی از دانشگاهیان دانشگاه شیراز

به کوشش

شیرین درخشان

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز به عنوان بخشی از فعالیتهای
تحصیلی لازم برای اخذ درجه‌ی کارشناسی ارشد

در رشته‌ی:

زبانشناسی همگانی

از دانشگاه

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی کمیته پایان نامه با درجه‌ی: عالی

دکتر جلال رحیمیان، استاد بخش زبان های خارجی و زبانشناسی (استاد راهنما).....

دکتر علیرضا انوشیروانی، دانشیار بخش زبان های خارجی و زبانشناسی (استاد مشاور).....

دکتر مهرزاد منصوری، دانشیار بخش زبان های خارجی و زبانشناسی (داور متخصص داخلی).....

شهریور ۱۳۹۲

تقدیم به :

پدر و مادر عزیزم

سپاسگزاری

حمد و سپاس بیکران به پیشگاه ذات حق که نظام خلقت را به نحو احسن آفرید و انواری فروزان همچون انبیاء و اولیا و معصومین پاک را جهت هدایت انسانها برگزید. بی تردید اگر لطف و مرحمت خداوند نبود توفیق کسب علم و دانش نیز به این بنده حقیر عطا نمی شد و شرمنده تلاشهای پدر و مادر عزیزم هستم زیرا بعد از خداوند متعالی آنچه دارم از وجود پر مهر آنان می باشد و همچنین از لطف بی دریغ استادان عزیز و گرانقدر جناب آقای دکتر جلال رحیمیان و مهرزاد منصوری و علیرضا خرمائی که از ابتدا دلسوزانه با راهنمایی و رهنمودهای خود ناظر و موید تلاشهای این حقیر بوده سپاسگزارم و از خداوند منان برای این عزیزان عمری با سلامت، عزت و همراه با توفیقات روز افزون خواهانم.

چکیده:

بررسی و ارزیابی فعالیت‌های واژه‌گزینی فرهنگستان سوم زبان و ادب فارسی از نظر بخشی از دانشگاهیان دانشگاه شیراز

به کوشش:

شیرین درخشان

یکی از بزرگترین نیازهای روز زبان فارسی مقابله با هجوم هزاران لغت علمی است که همراه با علوم و فنون مختلف به زبان فارسی سرازیر شده‌اند. بدیهی است که این امر نیاز به تحقیق و آگاهی بیشتر دارد. از سویی دیگر لازم است که علاوه بر لغت‌سازی جدید لغاتی را که تاکنون دیگران ساخته‌اند را نقد و بررسی نموده و علاوه بر طرح معایب و محاسن آنها، لغات نادرست را نیز حذف کرد. زبان هر جامعه‌ای با توجه به شرایط زندگی بشر دستخوش تغییراتی بوده‌است که مهمترین این تغییرات فرآیند قرض‌گیری واژگانی می‌باشد. هدف این تحقیق بررسی و ارزیابی فعالیت‌های واژه‌گزینی فرهنگستان سوم زبان و ادب فارسی از نظر بخشی از دانشگاهیان دانشگاه شیراز می‌باشد. در این تحقیق سعی بر آن است که نقاط قوت و ضعف فعالیت‌های واژه‌سازی و واژه‌گزینی در فرهنگستان سوم زبان و ادب فارسی بررسی شود. برای سنجش این مسأله می‌توان از ملاک‌های گوناگونی از جمله میزان استقبال جامعه دانشگاهی به عنوان قشری فرهیخته از جامعه زبان فارسی استفاده کرد. در این بررسی و ارزیابی تلاش بر این است که از واژه‌هایی استفاده شود که در جامعه دانشگاهی مورد استفاده قرار می‌گیرد و متعلق به یک رشته خاص هم نمی‌باشد. از دیگر اهداف این تحقیق ارائه راهکارهایی برای افزایش پذیرش واژه‌های نو از سوی جامعه زبانی است. روش این تحقیق به صورت میدانی بوده‌است که برای بررسی و ارزیابی فعالیت‌های فرهنگستان سوم از دو نوع پرسش‌نامه استفاده شده‌است و از طریق این دو پرسش‌نامه به آشنایی جامعه دانشگاهی با واژه‌های پیشنهادی فرهنگستان و همچنین رغبت آنها به این واژه‌ها دسترسی نسبی یافتیم. با بررسی‌های دو گروه فرهنگستان و واژه‌های بیگانه طبق بررسی‌های آماری به این نتیجه رسیدیم که میل و رغبت به سمت واژه‌های بیگانه در اکثر موارد بیشتر از واژه‌های پیشنهادی فرهنگستان می‌باشد و واژه‌های فرهنگستان مورد استقبال کمتری قرار گرفته است.

کلید واژه‌ها: زبان فارسی، قرض‌گیری واژگانی، واژه‌گزینی، واژه، فرهنگستان سوم زبان و ادب فارسی.

«فهرست مطالب»

صفحه	عنوان
1.....	فصل اول: مقدمه
2.....	1-مقدمه
2.....	1-1-اهمیت و ضرورت تحقیق
3.....	2-1-هدف تحقیق
3.....	3-1-روش تحقیق
3.....	4-1-سؤالات تحقیق
4.....	5-1-تعاریف
6.....	1-5-1-واژه
7.....	2-5-1-واژه‌گزینی
9.....	3-5-1-منابع واژه‌گزینی
9.....	4-5-1-واژه‌های متعلق به زبان‌ها و گویش‌های زنده ایرانی
10.....	5-5-1-شیوه‌های واژه‌گزینی
12.....	6-5-1-ساختن اصطلاح
14.....	7-5-1-ساختن گروه نحوی
15.....	8-5-1-اختصار سازی
16.....	9-5-1-وام‌گیری
17.....	10-5-1-ضوابط واژه‌گزینی
17.....	فصل دوم: مبانی نظری تحقیق
22.....	2-مبانی نظری تحقیق
22.....	2-1-آشنایی با فرهنگستان و زبان فارسی
24.....	2-2-آشنایی با فرهنگستان
28.....	3-2-دگرگونی زبان فارسی در عصر کنونی
30.....	4-2-زبان فارسی و رسالت ملی آن در دوران جدید
31.....	5-2-سلسله پهلوی و سیاست‌های رسمی زبانی آن

32.....	2-6- انقلاب اسلامی و اثرگذاری‌های زبانی آن
33.....	2-7- پدیدهٔ قرض‌گیری در زبان
35.....	2-8- قرض‌گیری در سطح واژگان و عوامل مؤثر در آن
41.....	فصل سوم: پیشینهٔ تحقیق
41.....	3- پیشینه تحقیق
44.....	فصل چهارم: تحلیل و بررسی داده‌ها
44.....	4- تجزیه و تحلیل داده‌ها
44.....	4-1 داده‌های مربوط به پرسش‌نامه اول
131.....	4-2 اطلاعات مربوط به پرسشنامه دوم
146.....	فصل پنجم: نتیجه‌گیری
146.....	5- نتیجه‌ی تحقیق
149.....	منابع

«فهرست جداول»

صفحه

عنوان

- جدول شماره 1 : توزیع فراوانی لغات آسان بر و آسانسور و دلایل انتخاب آن ها 45
- جدول شماره 2 : توزیع فراوانی لغات اعلان و پوستر و دلایل انتخاب آن ها 47
- جدول شماره 3 : توزیع فراوانی لغات افشانه و اسپری و دلایل انتخاب آن ها 49
- جدول شماره 4 : توزیع فراوانی لغات ایوانک و بالکن و دلایل انتخاب آن ها 51
- جدول شماره 5 : توزیع فراوانی لغات ایوانگاه و بالکن و دلایل انتخاب آن ها 53
- جدول شماره 6 : توزیع فراوانی لغات برشته کن و توستر و دلایل انتخاب آن ها 55
- جدول شماره 7 : توزیع فراوانی لغات برگ خرید و فاکتور و دلایل انتخاب آن ها 57
- جدول شماره 8 : توزیع فراوانی لغات برگک و چیپس و دلایل انتخاب آن ها 59
- جدول شماره 9 : توزیع فراوانی لغات بهابازار و بورس و دلایل انتخاب آن ها 61
- جدول شماره 10 : توزیع فراوانی لغات پالایه و فیلتر و دلایل انتخاب آن ها 63
- جدول شماره 11 : توزیع فراوانی لغات پرداخت و روتوش و دلایل انتخاب آن ها 65
- جدول شماره 12 : توزیع فراوانی لغات پی غذا و دسر و دلایل انتخاب آن ها 67
- جدول شماره 13 : توزیع فراوانی لغات پیکانه و فلش و دلایل انتخاب آن ها 69
- جدول شماره 14 : توزیع فراوانی لغات تندپز و مایکروویو و دلایل انتخاب آن ها 71
- جدول شماره 15 : توزیع فراوانی لغات جان پاس و بادی گارد و دلایل انتخاب آن ها 73
- جدول شماره 16 : توزیع فراوانی لغات چینی جا و بوفه و دلایل انتخاب آن ها 75
- جدول شماره 17 : توزیع فراوانی لغات خواب گری و هیپنوتیزم و دلایل انتخاب آن ها 77
- جدول شماره 18 : توزیع فراوانی لغات خودروشویی و کارواش و دلایل انتخاب آن ها 79
- جدول شماره 19 : توزیع فراوانی لغات خوشاب و کمپوت و دلایل انتخاب آن ها 81
- جدول شماره 20 : توزیع فراوانی لغات دروازکن و اف اف و دلایل انتخاب آن ها 83
- جدول شماره 21 : توزیع فراوانی لغات دورنگار و فکس و دلایل انتخاب آن ها 85
- جدول شماره 22 : توزیع فراوانی لغات دوگوشی و هدفون و دلایل انتخاب آن ها 87
- جدول شماره 23 : توزیع فراوانی لغات ذرت پفکی و پاپ کرن و دلایل انتخاب آن ها 89
- جدول شماره 24 : توزیع فراوانی لغات رایانه و کامپیوتر و دلایل انتخاب آن ها 91
- جدول شماره 25 : توزیع فراوانی لغات رمزیننه و بارکد و دلایل انتخاب آن ها 93

- جدول شماره 26: توزیع فراوانی لغات سراچه و سوئیت و دلایل انتخاب آن‌ها 95
- جدول شماره 27: توزیع فراوانی لغات سریار و کاپیتان و دلایل انتخاب آن‌ها 97
- جدول شماره 28: توزیع فراوانی لغات شدآمد و ترافیک و دلایل انتخاب آن‌ها 99
- جدول شماره 29: توزیع فراوانی لغات صدابر و میکروفون و دلایل انتخاب آن‌ها 101
- جدول شماره 30: توزیع فراوانی لغات عطرمایه و اسانس و دلایل انتخاب آن‌ها 103
- جدول شماره 31: توزیع فراوانی لغات فراتاب و پروژوکتور و دلایل انتخاب آن‌ها 105
- جدول شماره 32: توزیع فراوانی لغات فناوری و تکنولوژی و دلایل انتخاب آن‌ها 107
- جدول شماره 33: توزیع فراوانی لغات فهرست و کاتالوگ و دلایل انتخاب آن‌ها 109
- جدول شماره 34: توزیع فراوانی لغات قهوه سرا و کافی شاپ و دلایل انتخاب آن‌ها 111
- جدول شماره 35: توزیع فراوانی لغات کارمایه و انرژی و دلایل انتخاب آن‌ها 113
- جدول شماره 36: توزیع فراوانی لغات کاشانه و آپارتمان و دلایل انتخاب آن‌ها 115
- جدول شماره 37: توزیع فراوانی لغات لرزانک و ژله و دلایل انتخاب آن‌ها 117
- جدول شماره 38: توزیع فراوانی لغات موشی و موس و دلایل انتخاب آن‌ها 119
- جدول شماره 39: توزیع فراوانی لغات ریزبین و میکروسکوپ و دلایل انتخاب آن‌ها 121
- جدول شماره 40: توزیع فراوانی لغات نمایشگر و مانیتور و دلایل انتخاب آن‌ها 123
- جدول شماره 41: توزیع فراوانی لغات نوار و کاست و دلایل انتخاب آن‌ها 125
- جدول شماره 42: توزیع فراوانی لغات نورافشان و لوستر و دلایل انتخاب آن‌ها 127
- جدول شماره 43: توزیع فراوانی لغات نورتاب و آباژور و دلایل انتخاب آن‌ها 129
- جدول شماره 44: توزیع فراوانی میزان اطلاعات پاسخگویان از فرهنگستان کنونی زبان فارسی 131
- جدول شماره 45: توزیع فراوانی درصد فعالیت پاسخگویان از فعالیت‌های گروه‌های واژه‌گزینی در فرهنگستان 133
- جدول شماره 46: توزیع فراوانی میزان موفقیت گروه‌های واژه‌گزینی فرهنگستان کنونی از نظر پاسخگویان 135
- جدول شماره 47: توزیع فراوانی میزان اعمال دست‌اندرکاران واژه‌گزینی از اصول علمی در واژه‌گزینی 137
- جدول شماره 48: توزیع فراوانی نیاز به استفاده از اصول زبان‌شناسی در واژه‌گزینی از نظر پاسخگویان 139
- جدول شماره 49: توزیع فراوانی واژه‌های مصوب فرهنگستان مورد استقبال فارسی‌زبانان است
- جدول شماره 50: توزیع فراوانی تأثیر توجه به نگرش عمومی مردم در احتمال موفقیت واژه‌گزینی 141

- جدول شماره 51 : توزیع فراوانی تأثیر کوتاه‌تر بودن واژه‌های پیشنهادی در استقبال جامعه از آن‌ها 143
- جدول شماره 52 : توزیع فراوانی تأثیر توجه به ویژگی‌های صوتی و آوایی واژه‌سازی در استقبال جامعه از آن‌ها 145
- جدول شماره 53 : توزیع فراوانی تأثیر رعایت عوامل ذوقی و زیباشناختی در استقبال جامعه از واژه‌ها 147
- جدول شماره 54 : توزیع فراوانی تأثیر نامأنوس بودن واژه‌های پیشنهادی فرهنگستان در استقبال مردم از آنها 149
- جدول شماره 55 : توزیع فراوانی تأثیر جنبه پیام‌رسانی واژه‌های پیشنهادی در پذیرش آن‌ها از سوی مردم 151
- جدول شماره 56 : توزیع فراوانی تأثیر توجه به ویژگی‌های ادبی در ساخت واژه در استقبال مردم از آن‌ها 153

«فهرست نمودارها»

صفحه	عنوان
46.....	نمودار شماره 1- فراوانی لغت آسان بر
46.....	نمودار شماره 2- فراوانی لغت آسان سور
48.....	نمودار شماره 3- فراوانی لغت اعلان
48.....	نمودار شماره 4- فراوانی لغت پوستر
50.....	نمودار شماره 5- فراوانی لغت افشانه
50.....	نمودار شماره 6- فراوانی لغت اسپری
52.....	نمودار شماره 7- فراوانی لغت ایوانک
52.....	نمودار شماره 8- فراوانی لغت بالکن
54.....	نمودار شماره 9- فراوانی لغت ایوانگاه
54.....	نمودار شماره 10- فراوانی لغت بالکن
56.....	نمودار شماره 11- فراوانی لغت برشته کن
56.....	نمودار شماره 12- فراوانی لغت توستر
58.....	نمودار شماره 13- فراوانی لغت برگ خرید
58.....	نمودار شماره 14- فراوانی لغت فاکتور
60.....	نمودار شماره 15- فراوانی لغت برگک
60.....	نمودار شماره 16- فراوانی لغت چیپس
62.....	نمودار شماره 17- فراوانی لغت بهابازار
62.....	نمودار شماره 18- فراوانی لغت بورس
64.....	نمودار شماره 19- فراوانی لغت پالایه
64.....	نمودار شماره 20- فراوانی لغت فیلتر
66.....	نمودار شماره 21- فراوانی لغت پرداخت
66.....	نمودار شماره 22- فراوانی لغت روتوش
68.....	نمودار شماره 23- فراوانی لغت پی غذا
68.....	نمودار شماره 24- فراوانی لغت دسر
70.....	نمودار شماره 25- فراوانی لغت پیکانه

- 70..... نمودار شماره 26- فراوانی لغت فلش
- 72..... نمودار شماره 27- فراوانی لغت تندپز
- 72..... نمودار شماره 28- فراوانی لغت مایکروویو
- 74..... نمودار شماره 29- فراوانی لغت جان پاس
- 74..... نمودار شماره 30- فراوانی لغت بادی گارد
- 76..... نمودار شماره 31- فراوانی لغت چینی جا
- 76..... نمودار شماره 32- فراوانی لغت بوفه
- 78..... نمودار شماره 33- فراوانی لغت خواب گری
- 78..... نمودار شماره 34- فراوانی لغت هیپنوتیزم
- 80..... نمودار شماره 35- فراوانی لغت خودروشویی
- 80..... نمودار شماره 36- فراوانی لغت کارواش
- 82..... نمودار شماره 37- فراوانی لغت خوشاب
- 82..... نمودار شماره 38- فراوانی لغت کمپوت
- 84..... نمودار شماره 39- فراوانی لغت دربازکن
- 84..... نمودار شماره 40- فراوانی لغت اف اف
- 86..... نمودار شماره 41- فراوانی لغت دورنگار
- 86..... نمودار شماره 42- فراوانی لغت فکس
- 88..... نمودار شماره 43- فراوانی لغت دوگوشی
- 88..... نمودار شماره 44- فراوانی لغت هدفون
- 90..... نمودار شماره 45- فراوانی لغت ذرت پفکی
- 90..... نمودار شماره 46- فراوانی لغت پاپ کرن
- 92..... نمودار شماره 47- فراوانی لغت رایانه
- 92..... نمودار شماره 48- فراوانی لغت کامپیوتر
- 94..... نمودار شماره 49- فراوانی لغت رمزینه
- 94..... نمودار شماره 50- فراوانی لغت بارکد
- 96..... نمودار شماره 51- فراوانی لغت سراچه
- 96..... نمودار شماره 52- فراوانی لغت سوئیت
- 98..... نمودار شماره 53- فراوانی لغت سریار
- 98..... نمودار شماره 54- فراوانی لغت کاپیتان
- 100..... نمودار شماره 55- فراوانی لغت شدآمد
- 100..... نمودار شماره 56- فراوانی لغت ترافیک

- 102..... نمودار شماره 57- فراوانی لغت صدابیر
- 102..... نمودار شماره 58- فراوانی لغت میکروفون
- 104..... نمودار شماره 59- فراوانی لغت عطرمایه
- 104..... نمودار شماره 60- فراوانی لغت اسانس
- 106..... نمودار شماره 61- فراوانی لغت فراتاب
- 106..... نمودار شماره 62- فراوانی لغت پروژوکتور
- 108..... نمودار شماره 63- فراوانی لغت فناوری
- 105..... نمودار شماره 64- فراوانی لغت تکنولوژی
- 110..... نمودار شماره 65- فراوانی لغت فهرست
- 110..... نمودار شماره 66- فراوانی لغت کاتالوگ
- 112..... نمودار شماره 67- فراوانی لغت قهوه سرا
- 112..... نمودار شماره 68- فراوانی لغت کافی شاپ
- 114..... نمودار شماره 69- فراوانی لغت کارمایه
- 114..... نمودار شماره 70- فراوانی لغت انرژی
- 116..... نمودار شماره 71- فراوانی لغت کاشانه
- 116..... نمودار شماره 72- فراوانی لغت آپارتمان
- 118..... نمودار شماره 73- فراوانی لغت لرزانک
- 118..... نمودار شماره 74- فراوانی لغت ژله
- 120..... نمودار شماره 75- فراوانی لغت موشی
- 120..... نمودار شماره 76- فراوانی لغت موس
- 122..... نمودار شماره 77- فراوانی لغت ریزین
- 122..... نمودار شماره 78- فراوانی لغت میکروسکوپ
- 124..... نمودار شماره 79- فراوانی لغت نمایشگر
- 124..... نمودار شماره 80- فراوانی لغت مانیتور
- 126..... نمودار شماره 81- فراوانی لغت نوار
- 126..... نمودار شماره 82- فراوانی لغت کاست
- 128..... نمودار شماره 83- فراوانی لغت نورافشان
- 128..... نمودار شماره 84- فراوانی لغت لوستر
- 130..... نمودار شماره 85- فراوانی لغت نورتاب
- 130..... نمودار شماره 86- فراوانی لغت آباژور

فصل اول

1-مقدمه

سیر تحولات فرهنگی، ادبی، اقتصادی، سیاسی، صنعتی و اجتماعی در جامعه جهانی روز به روز پرشتاب‌تر می‌شود. از سویی دیگر این تحولات سوار بر محمل زبان و با استفاده از واژه‌های گوناگون از یک سرزمین به سرزمین دیگر و از یک ملت و جامعه به دیگر ملل و جوامع منتقل می‌شوند. نقش واژه‌ها در این داد و ستدهای چند جانبه بسیار مهم است. شاید برخی از جوامع دریافت‌کننده دیدگاه‌ها و نظریه‌های گوناگون فرهنگی، سیاسی، صنعتی و مانند آن‌ها حساسیت چندانی در قبال ورود واژه‌های بیگانه در مسیرهای فوق به زبان خود نشان ندهند، برعکس جوامع زیادی نیز می‌شناسیم که اجازه ورود بی حساب و بیش از حد واژه‌های بیگانه را نمی‌دهند. به هر حال در بسیاری از کشورها، سازمان‌هایی هستند که متولی نظارت بر ورود واژه‌های بیگانه، قرض‌گیری واژگانی و واژه‌سازی هستند.

علت اصلی ورود واژه‌های بیگانه که یکی از عوامل مهم تحول زبان است، پیشرفت تکنولوژی در جهان می‌باشد. گاهی اوقات در ترجمه کتاب‌های علمی به خاطر وجود تعداد زیاد واژه‌های فنی، مترجمان از یافتن معادل فارسی برای همه آنها عاجز می‌شوند و به علت نداشتن فرصت برای یافتن معادل فارسی مناسب، الفاظ اصلی را به همان صورت وارد زبان فارسی می‌کنند. موضوع واژه‌گزینی و به ویژه معادل‌یابی در برابر واژه‌های بیگانه در فارسی آن هم در حوزه‌های گوناگون علمی و فنی از اهمیتی به سزا برخوردار است. رعایت اصول علمی لازم در این فرآیند احتمال موفقیت این فعالیت را افزایش خواهد داد. بررسی اجمالی ما حاکی از آن است که تاکنون تحقیق شایسته‌ای برای ارزیابی فعالیت‌های واژه‌گزینی در فرهنگستان به ویژه فرهنگستان سوم صورت نپذیرفته است. در این پژوهش بر آنیم تا برخی از جنبه‌های مهم

واژه‌سازی و واژه‌گزینی از جمله میزان موفقیت فرهنگستان سوم در این باب را مورد بررسی و ارزیابی قرار دهیم.

1-1- اهمیت و ضرورت تحقیق

بشر در جوامع متمدن و رو به پیشرفت جهان، هر روزه شاهد اکتشافات و اختراعات جدیدی است. از طرفی، انتقال سریع و بی‌وقفه مظاهر فرهنگ، اقتصاد، فناوری و ... از کشوری به کشور دیگر، باعث می‌شود تا ملت‌های دریافت‌کننده مظاهر فوق، یا واژه‌های غیربومی وارداتی را بی‌کم و کاست پذیرفته و در زبان بومی خود بکار گیرند یا به ساختن واژه‌های بومی معادل اقدام کنند. به هر حال آنچه در این فرآیند از اهمیتی جدی بهره‌مند است، ضرورت ایجاد مرکز یا سازمانی است که ساختن و گزینش واژه‌های نو را به طریقی علمی و تخصصی به عهده داشته باشد. از آنجا که چنین سازمان یا مرکزی وظایف خطیری پیش رو دارد، به نظر می‌رسد که ارزیابی مستمر آن از سوی مجامع علمی و تخصصی امر لازمی باشد.

کشور اسلامی ما نیز از این قاعده مستثنی نیست، و لازم است که مراکز دانشگاهی همواره دیدی نقادانه و ارزیابانه بر فعالیت‌های واژه‌سازی و واژه‌گزینی داشته باشند. در حقیقت بررسی‌های نقادانه متخصصان دانشگاهی فعالیت‌های واژه‌گزینی را پربارتر و مثمرتر خواهد ساخت. بر اساس مختصری که بیان شد به نظر می‌رسد که انجام تحقیق حاضر کاری ضروری است.

1-2- هدف تحقیق

هدف غایی این تحقیق دستیابی به نقاط و قوت و ضعف فعالیت واژه‌سازی و واژه‌گزینی در فرهنگستان سوم زبان و ادب فارسی از دیدگاه بخشی از اعضای هیأت علمی دانشگاه شیراز خواهد بود. برای سنجش فوق، می‌توان از ملاک‌های گوناگونی از جمله از میزان استقبال جامعه دانشگاهی به عنوان قشری فرهیخته از جامعه زبان فارسی استفاده کرد. بدیهی است که در این بررسی و ارزیابی تلاش بر استفاده از واژه‌هایی خواهد بود که انتظار می‌رود در جامعه دانشگاهی

مورد استفاده قرار می‌گیرد و در عین حال تعلق به یک رشته خاص هم نداشته باشد. از دیگر اهداف این تحقیق نیز ارائه راه‌کارهایی برای افزایش احتمال پذیرش واژه‌های نو از سوی جامعه‌زبانی است.

1-3- روش تحقیق

عمده پژوهش حاضر میدانی خواهد بود. برای نیل به اهداف تحقیق، که اصولاً بررسی و ارزیابی علمی فعالیت‌های گروه‌های واژه‌گزینی در فرهنگستان سوم است، از دو نوع پرسش‌نامه استفاده خواهد شد. پرسشنامه نخست حاوی پانزده پرسش تشریحی است. محتوای پرسش‌ها مبتنی بر فرض‌هایی است که ما نسبت به جامعه علمی و دانشگاهی و آگاهی آنها از فعالیت‌های فرهنگستان داریم تا بر ما روشن شود که دانشگاهیان تا چه حد به جزییات فعالیت‌های واژه‌گزینی در فرهنگستان زبان آشنایی دارند. پرسش‌نامه دوم، از بیست پرسش چهارگزینه‌ای تشکیل شده است که هرکدام حاوی چهار واژه است تا از طریق پاسخ‌های مربوطه بتوانیم به آشنایی جامعه دانشگاهی با واژه‌های پیشنهادی فرهنگستان و همچنین رغبت آنها نسبت به استفاده از آن واژه‌ها آگاهی نسبی پیدا کنیم. در نظر است که پرسش‌نامه‌ها به حدود ده درصد از اعضای هیأت علمی دانشگاه شیراز که حدود 60 نفر هستند داده شود. پرسش‌نامه‌ها پس از تکمیل مورد بررسی و تحلیل قرار خواهد گرفت تا از طریق آنها به اهداف تحقیق دست یابیم.

1-4- سؤالات تحقیق

- 1- گروه‌های واژه‌گزینی تا چه حد از اصول و یافته‌های زبان‌شناسی استفاده می‌کنند؟
- 2- نقاط قوت و ضعف گروه‌های واژه‌گزینی فرهنگستان سوم چیست؟
- 3- میزان موفقیت گروه‌های واژه‌گزینی در امر واژه‌گزینی و معادل‌یابی تا چه حد است؟

1-5- تعاریف

با توجه به این که درباره برخی اصطلاحاتی که در اصول و ضوابط واژه‌گزینی به کار رفته است

نظرات متفاوتی وجود دارد، لازم است هدف خود را از آن‌ها به وضوح بیان کنیم (اصول و ضوابط واژه‌گزینی، 1388).

1-5-1 واژه

واژه در این متن به دو معنی به کار می‌رود:

لفظی که از یک یا چند جزء معنی دار ساخته شده است و از لحاظ دستوری به یکی از مقوله های اسم یا ضمیر یا صفت یا قید یا فعل یا عدد یا حرف اضافه یا حرف ربط یا صوت تعلق دارد. چنین لفظی از نظر ساختمان ممکن است بسیط یا مشتق یا مرکب یا مشتق - مرکب باشد: لفظی که دست کم در یکی از رشته ها علمی و فنی و حرفه‌ای و هنری دارای تعریفی مشخص باشد. چنین لفظی ممکن است یک واژه یا یک عبارت یا یک صورت اختصاری باشد. واژه در این معنی مترادف با اصطلاح است.

در این متن، لفظ واژه در کلمه‌های «واژه‌گزینی» و «واژه‌نامه» و در عبارت «واژه/ واژه‌های مصوب» در معنی دوم به کار رفته است.

واژه در این نوشته به دو معنی به کار رفته است. یک معنی همان است که امروز عموم فارسی زبانان با آن آشنا هستند و مترادف با «کلمه» و «لغت» است و نیز در فرهنگ‌های قدیمی (مانند برهان قاطع) و فرهنگ‌های جدید (مانند لغت نامه دهخدا و معین و فارسی امروز و سخن) به همین معنی آمده است. هر واژه با این معنی، بنا به نظر غالب دستور نویسندگان، به یکی از مقوله‌های نه گانه زیر تعلق دارد: اسم (مانند کتاب، صندلی، پرویز)، ضمیر (مانند من، او، آنها)، صفت (مانند خوب، درشت، زیبا)، قید (مانند هرگز، همیشه، دیر)، فعل (مانند می‌روم، گفتم، شنیدیم)، عدد (مانند دو، هشت، نه)، حرف اضافه (مانند با، از، در)، حرف ربط (مانند و، که، تا)، صوت (مانند به به! آه، وای). البته هر یک از این مقوله‌های دستوری ممکن است انواعی داشته باشد که در اینجا مورد بحث ما نیست.

واژه در این معنی از نظر ساختمان چهار نوع است: بسیط (مانند قلم، کتاب، زن، مرد)، مشتق (مانند گلدان، دانش، مادرانه)، مرکب (مانند کتابخانه، هنرپرور، خوش‌منظر)، مشتق - مرکب (مانند دانش پرور، خوش اخلاقی، وطن دوستانه). شرح این چهار نوع واژه در بخش

«شیوه‌های واژه‌گزینی» در ذیل روش‌های «واژه‌سازی» آمده است.

«واژه» در این متن به معنی دیگری نیز به کار رفته است که مترادف با «اصطلاح» یعنی معادل term است و مراد از آن لفظی است که دست کم در یکی از رشته‌های علمی یا فنی یا حرفه‌ای یا هنری بر یک مفهوم مشخص دلالت می‌کند. واژه در این معنی از نظر ساختمان بر شش نوع است که چهار نوع آن همان انواع مربوط به واژه در معنی اول است و دو نوع دیگر عبارت‌اند از گروه نحوی و صورت اختصاری. بنابراین، واژه به معنی «اصطلاح» از نظر ساختمان شامل انواع شش‌گانه زیر است: بسیط (بلور، کانون)، مشتق (فرشینه، بستار)، مرکب (بزرگراه، داربست)، مشتق - مرکب (بکرزایی، بی‌هوازی)، گروه نحوی (فاصله کانونی، پردازش از دور)، صورت اختصاری (ناکا= نشانگان اکتسابی کمبود ایمنی، شاک= شماره استاندارد بین‌المللی کتاب).

چنان که می‌بینیم واژه به معنی دوم که مترادف با اصطلاح است. ممکن است شامل بیش از یک کلمه، یعنی گروه نحوی، یا صورتی باشد که اصلاً کلمه به شمار نمی‌آید، یعنی صورت اختصاری.

شایان ذکر است که واژه در مفهوم اصطلاح، هفتاد سال سابقه دارد، چنان که فرهنگستان ایران (فرهنگستان اول) مصوبات خود را که هم شامل واژه (مانند برش، برات‌گیر، بهداشت) و هم شامل گروه نحوی (مانند انجمن پیشاهنگی، دادگاه استان، بارنامه کشتی) بود با عنوان «واژه‌های نو» منتشر می‌ساخت، و در فرهنگستان زبان ایران (فرهنگستان دوم) نیز فرایندی که ناظر بر اصطلاح‌گزینی بود، واژه‌گزینی نامیده می‌شد، و مرکز نشر دانشگاهی هم در دهه 1360 معادل‌یابی برای اصطلاحات علمی بیگانه را واژه‌گزینی می‌نامید، و سرانجام بند 1 ماده 2 اساسنامه فرهنگستان زبان و ادب فارسی (فرهنگستان سوم) نیز یکی از وظایف این نهاد را «تأسیس واحدهای واژه‌سازی و واژه‌گزینی» تعیین کرده است. از این رو، شایسته نبود که این سنت هفتاد ساله نادیده گرفته شود و به جای «واژه‌گزینی» مثلاً «اصطلاح‌گزینی» به کار رود.

برای این که هم جانب این سنت هفتاد ساله رعایت شود و هم جانب معنایی که عموم فارسی‌زبانان از کلمه «واژه» در می‌یابند، در این متن کلمه «واژه» همواره به دو معنی اول به کار می‌رود. یعنی هم مترادف با «کلمه» و «لغت» و هم مترادف با اصطلاح. (محسن